Orvar Karlbeck på skattjakt: Historien bakom Östasiatiska museets svenska kinasamlingar¹

PERRY JOHANSSON

Östasiatiska museets grundare har under senare tids diskussioner om smuggling från tredje världens framställts som ett etiskt föredöme. Den här artikeln visar på en annan sida av museets samlande. För att fylla det nya svenska museet skickas under största hemlighet den arkeologiska "hit-mannen" Orvar Karlbeck till Kina för att under 1930-talet handla, rovgäva och smuggla, hela tiden uppbackad av pennings-timma svenska konsortier.

Glädjande nog är det till stor del svenska forskare och kännare som erövrat den kinesiska kulturen och konsten åt västerlänningarna. Tack vare deras pionjärbeten intar Sverige i dag en central plats bland de länder utanför Östasien som äger representativa samlingar av kinesisk konst och konsthantverk (Gyllensvärd, 1959).

KRONPRINSENS KINARESA

En blåsig novemberkväll 1926 kliver en grupp människor på tåget i Tianjin i norra Kina. En person skiljer ut sig från gruppen då han är huvudet högre än alla de andra, det är den svenske prinsen Gustav Adolf som trettio år senare skulle krönas som kung av Sverige. Kronprinsens stora hobby var antikviteter och tillsammans med kinaarkeologen Johan Gunnar Andersson har han gått runt och handlat i Pekings antikbodas. Andersson, med sina

goda kontakter med kinesiska ämbetsmän hade också ordnat att prinsen fått göra ett besök i den förbjudna staden, palatskomplexet som i sjuhundra år hyst kejsaren och hans tiotusentals konkubiner. När den svenska kronprinsen kommer till Peking är draktronen tom, Pu Yi, den siste tronarvingen av Qing har körts ut ur palatset bara ett par år tidigare. Johan Gunnar Andersson kan därför ordna så att Gustav Adolf får göra entré via den jättelika huvudporten som tidigare varit reserverad endast för kejsaren. Ledda av kronprinsparet marscherar den svenska truppen in via den serie av majestätiska portar som leder till breda trappor och vidsträckta borggårdar och förbi de stora audienssalarna in till det innersta av Förbjudna staden. Här i de forna kejsarnas utsökta levnadskvarter får kronprinsen en visning av den kejserliga konstsamlingen. Det var fantastiska dyrgripar som låg nedpackade

och hade inte varit till beskådande förut när nu den svenska tronarvingen får öppna de förseglade förvaringslådorna. De undangömda skatterna var så täckte av damm att Gustav Adolf måste putsa skålarna för att se vad de hade för dekor. När dammet avlägsnas kommer görs häpnadsväckande upptäckter. ”Detta är ju nästan ofattbart” utbrister prinsen när han radar upp trettiosex identiska skålar av vilken bara ett enda exemplar varit känt tidigare (Andersson 1959: 116).

Prins Gustav Adolf visste vad han talade om när han kommenterade Förbjudna stadens samlingar. Han hade sen unga år visat intresse för kinesiskt porslin men 1907 då han åker till London och besöker British Museum och Victoria och Albert Museum med dess unika samlingar sätter hans kinaintresse igång på allvar. Kronprinsen återvänder varje år och besöker antikbodarna i det brittiska imperiets huvudstad och blir god vän med de stora kinasamlarna där (Gyllensvärd 1975: 5).² Det västerländska samlandet av Kinesiska antikviteter hade tagit fart efter att brittiska trupper under det andra opiumkriget 1860 plundrade det kejserliga sommarpalatset.³ Denna dubiösa proveniens var under lång tid en garant för att få ett bra pris för en vara i den brittiska konsthandlarvärlden och alltså något man gärna stoltserade med (Clunas 1994: 422). Nästa stora uppsving i samlandet kom efter att kolonialmakterna skickade en straffexpeditionen till Peking för att rebeller dödat västerländska missionärer i Kina. Trupperna jagade iväg kejsaren och plundrade sedan Förbjudna staden. Det var därför man kunde hitta de finaste samlingarna av kinesiskt porslin och antikviteter i London.⁴ Skålen som kronprinsen mycket kunigt påpekade att man bara känt till ett exemplar av tillhörde just British Museum och härörde möjligen från någon av plundringarna.

Efter besöket i den förbjudna staden och inhandlandet av antikviteter i Peking åkte man den korta sträckan till Tianjin för att där borja den sydgående järnvägen mot Nanjing.⁵ Det var en resa som bedömdes vara mycket riskabel. Kina befann sig under inbördeskrig. Generalissimus Chiang Kai-sheks nordliga expedition drog från södern uppåt i det enorma riket för att krossa de många krigsherrarna som nu styrde det forna imperiet. Den nord-sydliga järnvägen som prinsen skulle färdas på var ett hett byte i sig. Den var helt nybyggd, ingenjör Orvar Karlbeck som sällskapet skulle besöka hade under flera år arbetat med att färdigställa sista sträckan söderut. I det vidsträckta Kina med urusla vägar kunde denna järnväg göra skillnaden mellan seger och förlust då trupper kunde skickas blixtnabbt över stora avstånd. Bortsett från de militära hoten var sträckan som prinsföljet färdades dessutom fullt av rövarband som rånade tågen. Tillsammans med kronprinsparet och Johan Gunnar Andersson kliver därför också en eskort av över trettio kulsprutebeväpnade soldater med på tåget (Lewnhaupt 1928: 278).

Den svenske Pekingkonsuln Baron Carl Leijonhufvud skriver brev efter brev till Andersson och vädjar att en tågresan är uteslutet ur säkerhetssynpunkt (ÖMA). Anledningen till att man inledde den farofyllda resan och att man utsatte den blivande svenska kungen för sådana risker gick alltså under namnet Orvar Karlbeck. Men vem var denne Orvar Karlbeck och vad hade han som kronprinsen så hett eftertraktade?

ORVAR KARLBECK, JÄRNVÄGSBYGGARE
OCH PRIVATSAMLARE

Orvar Karlbeck var en svensk ingenjör som

30 kommit till Kina år 1906 för att jobba först på byggen i Shanghai, sen på den järnväg som byggdes mellan Tianjin och Nanjing. Järnvägen byggdes med engelska pengar med förbehållet att kineserna skulle använda sig av västerländska ingenjörer. Karlbeck var överlycklig när han fick jobbet. Nu kunde han lämna Shanghai och, som han skriver, få ägna sig åt riktigt "pionjärliv" (Karlbeck 1938: 8). Hans stora intresse under den första tiden i Kina var djur och natur. Han födde upp ormar på en av sina gårdar utanför Nanking och hans bok om järnvägsbyggandet är full av ömma beskrivningar av de många hundar han ägde. Han skriver själv att han under flera år hade jakt som sin enda förströelse. "Den ersatte så gott som allt den västerländska civilisationen har att bjuda på" (Karlbeck 1938: 147). Det blir också via känslan av jakt som Karlbeck leds in att börja leta antikviteter i Kina, då han samlar sig igenom det pärlband av städer som järnvägen binder samman på sin väg söderut mot Yangzifloden. Frågan är om Karlbeck var medveten om att det var själva Järnvägsarbetet som han var inblandad i som skulle komma att göra honom till en framgångsrik smalare. Genom att följa järnvägens sträckning så kom han till ständigt nya fyndplatser. I järnvägens början i Kina så väjde man och drog rälsen runt alla gamla gravkullar, men vid Karlbecks tid så slutar man med det och plöjer rakt genom gravarna. Många gamla kulturmarker grävdes upp för att bereda plats för spåret och i Huaidalen ödelades många gravar och flertusenåriga bronsföremål kom i dagen.

När Karlbeck först kom till Kina hade han ingen kunskap alls om de skatter som grävdes upp runt omkring honom. Karlbeck kommer efter några års arbete till staden Chuzhou, norr om Nanjing, där, skriver Karlbeck, bru-

kade han besöka pantbanken för att se om han kunde finna "något trevligt i antikvitetsväg" (Karlbeck 1938: 54). Avgörande för hans inköp är om sakerna är gamla eller inte. Han ber sin kinesisklärare hjälpa honom skilja nya bronser från gamla för, som han säger, "Jag skulle så gärna vilja köpa bronser, men jag vågar icke, ty jag vill inte ha modern smörja" (Karlbeck 1938: 84). Den vägledning han får av sin lärare visar sig vara till föga hjälp. Karlbeck fortsätter köpa på sig en massa saker som visar sig vara av modernt datum. Han köper även porslin och skäms i efterhand för sin brist på urskillnad. Han hade fyllt ett helt skåp, skriver han, och var mäktigt stolt tills han "upptäckte att allt var nytt och tarvligt till på köpet". Efter det blev "skatterna" måltavlor som han sköt prick på med sin Browning. Förutom bronser och porslin så köper Karlbeck också massor av målningar tills han, som han erkänner, "en dag upptäckte att allt var smörja".

Men genom sina misstag lär sig Karlbeck till slut att urskilja dyrgriparna och det blir då känt att det fanns en utlänning som köpte antikviteter och Karlbeck får ständiga besök från försäljare som kommer med målningar och porslin. Han får också besök av, som han själv uttrycker det, "skumraskfigurer, tvetydiga individer som medförde gudar av brons" (Karlbeck 1938: 85). Det är genom dessa gudafigurer, med största sannolikhet stulna från närliggande tempel, som Karlbeck lär sig åldersbestämma bronser.⁶ En kunskap som skall visa sig mycket värdefull.

Grundplåten till sin bronssamling verkar Karlbeck ha förvärvat hos sonen till en kinesisk samlare.⁷ Mannen som bodde uteder Huai-floden kom från en uppburen familj och hans far hade varit general i den kejserliga armén. Arvtagaren hade fastnat i opiummissbruk och var på väg att dra med sig familjeför-

mögenheten i sitt fall, men, den opiumrökande sonen har svårt att skiljas från faderns älskade samling. Karlbeck prutar hårt men en del av föremålen förblir för dyra. Speciellt är det en bronstrumma som Karlbeck fastnat för men som ägaren vägrar släppa ifrån sig såvida inte Karlbeck betalar 2000 mexikanska dollar. På vägen ner till båten hem efter mötet blir Karlbeck mystiskt upphunnen av en man med en korg full av bronser, "en hel tempeluppsättning", som Karlbeck köper först efter tufft prutande (Karlbeck 1938: 88).⁸

Efter några år får Karlbeck tillfälle att återvända till den opiumrökande sonen: "Fattigdomen hade tydligen hållit sitt inträde där" (Karlbeck 1938: 88). All prakt, blommor och vackra antikviteter var borta, allt som återstod var den gamla bronstrumman. Det var hemsamt att se tyckte Karlbeck och beskrev hur hans "hjärta blödde för mannen som blivit allt mera pergamentartad". Men trots sina känslor tvekar Karlbeck inte en sekund att bjuda 50 dollar för trumman som den kinesiska samlaren tidigare velat ha 2000 för (Karlbeck 1938: 89). Ett par år senare får han höra att den opiumrökande mannen dött utarmad (89).

Resten av Karlbecks bronssamling införskaffas genom inköp från handlare runt Bengbu norr om Nanjing. En antikvitetsförsäljare vid namn Hsieh kommer och besöker Karlbeck med "en mängd små mystiska paket, vilka befunnos innehålla idel småbronser". "Vi studerade dem, fingrade på dem och gladde oss åt dem som barn åt leksaker" skriver Karlbeck och tillägger att han kände han måste köpa allt (Karlbeck 1938: 119). Hsieh kommer flergångar och har med sig vapen, bälthakar, speglar och småbronser. "Allt var nyuppgrävt" konstaterar Karlbeck lakoniskt (Karlbeck 1938: 119).

KRONPRINSBESÖKET OCH SAMLANDET SOM EN BILJETT TILL ÖVERKLASSEN

Orvar Karlbeck skriver att den kinesiska överklassen, "mandarinerna" inte var intresserade av något umgänge med "vita" då de betraktade västerlänningarna som barbarer i avsaknad av kultur (Karlbeck 1938). Men när de får höra att Karlbeck samlar kinesiska antikviteter börjar de komma på besök och en dag får Karlbeck brev från guvernörens brorson som undrar om han och några vänner kunde få komma och bese svenskens samlingar. En hel skara äldre och medelålders "gentlemen", med väpnad eskort, anländer hos Karlbeck. Kineserna går runt och tittar och även om de inte daterar bronserna särskilt väl låtsas Karlbeck lita på deras omdöme. Karlbecks från början slumpartade, oinitierade samlarintresse har nu givit honom kunskaper om antikviteter, och han börjar umgås med den kinesiska överklassen. "Till mina intressantaste minnen i Pengpu räknar jag umgänget med de högt uppsatta kineserna" skriver han som inledning till ett kapitel om middagar och fester med den kinesiska överklassen. I antikvitetssamlandet hittar Karlbeck något som ger honom en biljett in i denna exklusiva klubb.

När västerlänningar under kolonialismens tidevarv åkte ut i världen och arbetade så gjorde de oftast en klassresa. Om de hade varit medelklass i sina hemländer så kunde de i Indien, Afrika, eller Kina plötsligt tillhöra en liten uppburen vit överklass. Intressant nog så förändrades också deras levnadsvanor, klädstil och manér. Utanför sitt i Sverige bestämda sociala rum fanns en frihet att anta nya identiteter. Den anställda järnvägsingenjören Orvar Karlbeck genomgår en sådan förvandling då han börjar umgås med den kinesiska överklassen. Han går på middagsbjudningar hos man-

32 darinerna och ger middagar själv. Hans intres- sen förskjuts från naturen till de höga konsterna. Hos de kinesiska aristokraterna sitter han och beundrar dyrbara målningar ur deras samlingar. Han blir bjuden in till yamen och den kinesiska guvernören på jättestor med över tusen bjudna.⁹

Karlbecks klassresa kommer dock inte att begränsas till hans kinesiska vistelse. En dag i november 1926 får han besök av den blivande svenske kungen Gustav Adolf, en händelse som kommer att förändra Karlbecks livsbana. Den svenska prinsens besök hjälpte naturligtvis först och främst till att ytterligare höja Karlbecks status bland kineserna.

Kronprinsparets besök väckte ett stort uppseende i neiden ej minst bland de ledande männen, som inte kunde förstå, varför de just skulle besöka oss. De hade tydligen funderat mycket över detta och dragit sina egna slutsatser, ty en dag skickade direktören sin tolk för att fråga mig, i vilket släktskapsförhållande jag stod till de väntade höga gästerna! (1938: 165).

Johan Gunnar Andersson hade tidigare vänt sig till Karlbeck brevledes och frågat om Karlbeck trodde att hans samlingar skulle intressera prinsen. Andersson undrade också om det skulle vara säkert att färdas sträckan ner till Karlbeck utanför Nanjing. Karlbeck visste mycket väl att banditgång brukade lägga bomber på rälsen och vågade själv inte ge någon försäkran. Han vänder sig istället till den kinesiske järnvägsdirektören som lovar att personligen skydda kronprinsparets novemberresa från Tianjin i norr (Karlbeck 1938: 165).

Den svenska kronprinsen spelade en mycket stor roll för det svenska samlandet, om än mer av symbolisk och indirekt karaktär. Den blivande kung Gustav Adolf var som vi sett en mycket entusiastisk samlare av kinesiska anti-

kviteter, han var också mycket intresserad av arkeologi och deltog i utgrävningar över hela världen, Kina och Japan inräknat. Viktigast för det svenska kinasamlandet så var kronprinsen sen tjugotalet ordförande för Kina-kommittén. Denna förening skötte de praktiska och ekonomiska frågorna kring Johan Gunnar Anderssons omfattande samlingar, av vilka en del skulle utgöra stommen till Anderssons Östasiatiska museum i Stockholm (se Johansson 2003). Andersson och den andre store svenska vetenskapsmannen och Asien-samlaren Sven Hedin informerar fortgående kungahuset om sina aktiviteter i Kina.¹⁰ Den blivande kungen köper nu på stående fot Karlbecks bronssamling åt Stockholms Östasiatiska samlingar.¹¹ Karlbeck gör sig en hacka, men han har också förstått att här, i de kinesiska antikviteterna, och i sina kunskaper om dessa, har han en biljett in inte bara till den kinesiska men även den svenska överklassen. Med Pierre Bourdieus terminologi skulle man kunna säga att Karlbeck har skaffat sig ett kulturellt kapital som ger honom inträde till en antiksamlade överklass där till och med den svenske kronprinsen ingår, frågan är bara hur han skall lyckas omsätta detta kulturella kapital i reda pengar. Nu har nämligen politiska problem dykt upp i Kina, problem som sätter stopp för Karlbecks fortsatta liv som järnvägsingenjör och privatsamlare i Fjärran Östern.

Efter missgrepp från de västerländska kolonialmakterna i mitten på 1920-talet så exploderar plötsligt den kinesiska främlingsfientligheten. Orvar Karlbeck chockas över hur kineserna som alltid varit så vänliga och tillmötesgående nu plötsligt vänder sig mot honom.

Dagligen måste jag på min dressin passera den stora ändstationen, där det alltid var mycket folk i rörelse.

Under normala förhållanden tog man sällan någon notis om mig, men så ej nu. Så fort jag nalkades, vändes allas blickar mot mig. Vart jag tittade bara stirrade allvarliga ansikten, ett hav av ansikten, aldrig ett småleende mer utan ovilja, ja rent av hat. Varje gång jag skulle passera kände jag det, som jag skulle gå genom skärselden. Från mitt kontorsfönster hade jag vidare varje dag det tvivelaktiga nöjet att observera långa processioner studenter och skolpojkar med småflaggor i händerna, fullklottrade med främlingsfientliga motton (Karlbeck 1938:159).

Chiang Kai-sheks nationalistarmé var på väg norrut från Guangdong mot Nanjing. Utlänningarna där evakuerades med hjälp av britterna till en kanonbåt. De framryckande kinesiska arméerna innehöll både främlingsfientliga och kommunistiska element och situationen var mycket farlig. När general Cheng Chian intog Nanjing beordrade han soldaterna att döda alla utlänningar i staden. Karlbeck var med på kanonbåten som skickades för att undsätta de hotade västerlänningarna. Västerländska tillgångar och hem plundrades. De kinesiska järnvägsarbetarna tog med våld över den brittiska järnvägsbanan Karlbeck arbetade på och drev den till en början själva. Karlbecks hem plundrades också, hans porslin såldes på gatan, och soldaterna använde hans böcker att sova på (1938: 177). Efter tjugo år i landet fanns inget annat att göra för Orvar Karlbeck än att lämna Kina.

KARLBECKSYNDIKATET OCH JOHAN GUNNAR ANDERSSONS HEMLIGA SAMLANDE

Tvingad av inbördeskrig, oroligheter och främlingsfientlighet återvänder Karlbeck till Sverige 1928. Det är med stor sorg han lämnat Kina. Karlbeck skriver att han kände ett

”outsägeligt hat mot dem som varit skulden till dessa omvälvningar”, men ”greps av en oändlig saknad” när han misstänkte att han aldrig mer skulle återvända till Kina (1938: 194). Föga anade Karlbeck att han redan samma år skulle vara tillbaka i Kina. Det svenska kungabesöket hade nämligen fört honom in på en ny livsbana och som Karlbeck själv erinrar sig ”vid min hemkomst fick jag av Kinakommitténs dåvarande ordförande kronprins Gustaf Adolf det hedrande erbjudandet att återvända till Kina för att där under ett års tid göra inköp för museets räkning” (Karlbeck 1955 s 8). Karlbecks bronser hade blivit välkända i kretsen av kinasamlare hemma i Sverige och tillsammans med männen bakom det blivande Östasiatiska museet förstod man att Karlbeck skulle kunna vara till stor hjälp. Som intendent Per-Olow Leijon på Etnografiska museet i Stockholm beskriver det: ”Med sin teknikerbakgrund blev han vår främsta specialist på att särskilja de äkta föremålen från de ymnigt förekommande kopiorna och rena förfälskningarna” (Leijon 2000). Med denna förmåga att skilja äkta från falskt enrolleras Karlbeck av Östasiatiska museet, de svenska privatsamlarna och Kinakommittén. Redan samma år som Orvar Karlbeck kommit hem till Sverige så ordnar man ihop en summa pengar och skickar tillbaks Karlbeck till Kina för att skaffa antikviteter.

Det handlade dock inte bara om att Karlbeck besatt de nödvändiga kunskaperna för inköp. Han var också som utomstående okänd privatsamlare, utan anknytning till svenska institutioner, en lämplig mellanhand för att i hemlighet bygga upp en kinesisk samling för ett östasiatiskt museum i Stockholm. Andersson hade under mitten av 1920-talet hittat de första exemplen någonsin på en kinesisk stenålderskultur. Föremålen från de byar han grävt

34 upp, tillsammans taget med en mängd magnifika stenålderskrukor som rovgrävare tillgodosett Andersson med hade förts till Sverige och utgjorde nu basen för en svensk samling av kinesisk kulturhistoria (se Johansson 2003). Så länge Andersson jobbat åt kineserna och hans samarbete med de kinesiska myndigheter gick bra kunde han också ägna sig åt utgrävningar och insamlande. Detta blev mycket svårare då han blivit chef för ett europeiskt Kinamuseum. "Därför att jag numer representerar ett svenskt museum blir jag alltid i viss mån en oroskälla för dem (kineserna)", som han själv uttrycker problemet (brev till Hedin 9 maj 1927, SHA). När han nu inte för egen hand kan samla föremål i Kina så sätter Andersson först sin tilltro till den svenske upptäckaren Sven Hedin. Hedin som ända sedan 1800-talet företagit expeditioner i Asien var nu ingen stor samlare. Andersson hade tidigare uppmanat Hedin till mer samlande utan resultat. Men 1927 skall Hedin dra igång en stor expedition i Kina. Andersson och tillsammans har man hemliga planer på utgrävningar och därför också för första gången för en Hedinexpedition, en stark arkeologisk profil. Ursprungligen hade Andersson själv velat delta i expeditionen men allt efter planerna framskrider blir detta mer osäkert, kanske på grund av museet som Andersson nu är invecklad i.¹² Påskdagen 1927 skriver Andersson till Hedin, Kan du som står med en utmärkt arkeologisk stab göra ett stort och viktigt arbete, så skola vi vara de första att hylla dig, även om vi ej få en bit. Kanske är detta den sista gången som vita män under denna generation få tillfälle att gräva i Centralasiens tusentals gravfält och boplatser. Tiderna äro onda och det gäller att ej vara onödigt obstinat och stram, sedan man gjort allt som göras kan för att rädda något åt Sverige" (SHA). Hedins expedition är finansi-

erad och ledd av tyska flygintressen, och detta undanhåller han Andersson då denne får verka som medlare i Peking. Hedin hade stött på nationalistiskt motstånd mot att hans utländska expedition som dessutom planerar arkeologiska utgrävningar. Hedin hade ju varit inblandade, men ej skyldig till, de famösa europeiska plundringarna utefter Sidenvägen, så det var inte konstigt om den kombinerad flyg och arkeologexpedition gjorde kineserna oroliga. Andersson förstår efterhands att Hedin lurat honom, men då har han också förlorat sitt anseende i Kina. På grund av Hedin är det nu helt omöjligt för Andersson att vare sig gräva eller samla antikviteter i Kina.¹³ Hedin gör även Andersson besviken vad gäller samlandet, för som han säger, nu får Sverige bara "odugliga saker där etiketterna ramlat bort" (Alma i brev till Hedin 28 maj 1927, SHA). Hedin besvärar inte av att man i förhandlingarna tvingats lova bort eventuella fynd till kineserna men Andersson är besviken. Andersson menar att Folke Bergman, den svenska arkeolog Hedin anlitat istället för honom själv, ställde till det då han sprang på museer och gjorde andra efterforskningar i Peking. "Ur Östasiatiska samlingarnas synpunkt kanske det varit klokare att ej ge Svens expedition en så stark arkeologisk betoning utan bida en senare tidpunkt då nationalismen i Kina blåst förbi och vi kunnat vinna gynnsammare villkor beträffande samlingar till Sverige", skriver Andersson efterklokt (18 maj 1928 SHA). Men Johan Gunnar Andersson har inte gett upp hoppet om att utöka sitt svenska museum.

Redan samma år som Hedin skulle komma till Peking skriver Johan Gunnar Andersson till den svenska kronprinsen Gustav Adolf att han funnit en utmärkt man att anlita för museet, nämligen Orvar Karlbeck (brev 15 febru-

ari, ÖMA). Han förklarar för kronprinsen på vilket vis Karlbeck skulle gagna deras gemensamma projekt, "Det för våra intressen ej minst värdefulla är att han arbetar under mycket diskreta former". Andersson vill inte att det kommer ut hos kineserna att man samlar in antikviteter, och framförallt inte att han själv är inblandad. "För min egen del är jag mån om att göra så lite 'curia' affärer som möjligt", detta, som han fortsätter, då det kan skapa problem för insamlande av förhistoriska artefakter i Kina om det blir bekant att han själv köper in saker för ett svenskt museum. I breven till Peking ber han för säkerhets skull Karlbeck hålla helt tyst om saken: "Visa mig den stora godheten att till ingen i Kina för närvarande antyda att jag arbetar för inköp till Sverige av kinesiska antikviteter" (korrespondens 1926, ÖMA). I ett första brev när han sänds iväg på sitt uppdrag till Kina skriver Karlbeck hem till Andersson att han är lite orolig för om han skall lyckas få ut föremålen. Han föreslår också Andersson att för att skapa ytterligare diskretion kring museets inblandning bör antikvitetssändningarna inte adresseras direkt till museet. Bättre vore, föreslår Karlbeck, att sända dessa till en av konsortie-medlemmarnas privataadress på Sveavägen. Vid sidan av de omständigheter som kommit fram i en nyligen utkommen artikel om Andersson är detta hemlighetsmakeri och dubbelmoral ännu något som komprometterar bilden av Johan Gunnar Andersson som ett etiskt föredöme i museivärlden (se Johansson 2003).

Östasiatiska museets Kinakommitté som står bakom organiserandet av Karlbecks första inköpsresa hade grundats 1919 som Svenska kommittén för kinaforskning. Syftet var då att ekonomiskt stödja Johan Gunnar Anderssons samlande i Kina (av zoologiska och geologiska

föremål ursprungligen). Den drivande kraften bakom kommittén var överintendent Axel Lagrelius. Amiral Louis Palander af Vega var kommitténs första ordförande (Andersson 1929:16). Efter amiralens död blev kronprins Gustaf Adolf ny ordförande, och sinologen Bernhard Karlgren blev kommitténs nya sekreterare. Styrelsemedlemmar var idel överklass; grevinnan von Halwyll, Axel Jonsson jr, bankdirektör Lauritzen, statsrådinnan Trygger och direktörerna Werner och Traugott - alla finns de med på protokoll från 1930 angående Karlbecks insamlingar (ÖMA).

Karlbeck återkommer 1929 från sin första inköpsresa med 823 kinesiska föremål, mest småbronser och jade men också tre lackerade takbjälkar från en grav i Henan (BMFA 2, 1930: 235). Eftersom han varit så framgångsrik skickas han iväg igen, nu för att samla antikviteter även åt ett konsortium där kronprinsen, svenska och utländska museer samt olika privatsamlare ingick. Efter hans första framgångsrika resa bildas också "Kinaklubben" 1929 i Stockholm, som en samlingspunkt för gruppen svenska samlare av kinesiska antikviteter. Året därpå blir Kinaklubben en undergrupp till den anrika brittiska Oriental Ceramic Society. Liksom Kinakommittén leds även Kinaklubben av kronprinsen och liksom den var medlemmarna av denna exklusiva klubb företrädesvis överklass; rådmann Richard Hultmark, disponent Anders Hellström, justitierådet Johannes Hellner, doktor Emil Hultmark, grosshandlare Ivan Traugott, hovintendent Axel Lagrelius, Nils Palmgren samt Carl Kempe (Gyllensvärd 1975: 16).

Samlarna skapar nu Karlbecks konsortiet – i korrespondensen på engelska "the Karlbeck Syndicate" – och skickar Karlbeck på sammanlagt fyra resor för att köpa in antikviteter i

36 Kina under åren 1928 till 1935. Han handlar främst åt svenskar men också utländska intressenter. Först när den japanska aggressionen sattes in med full kraft 1939 blev man tvingad att avbryta verksamheten. På bara några år samlar Orvar Karlbeck in kinesiska antikviter till ett flertal svenska samlare samt för Östasiatiska museet. Hans samlande förvandlar Anderssons Östasiatiska samlingar till ett fullfjädrat museum, inte bara för vad Karlbeck samlade direkt åt museet, men för att de privata samlarna i konsortiet knöts till museet och efterhand donerade sina privata samlingar dit.

Tillkomstbakgrunden för de Östasiatiska samlingarna i Stockholm påminner mycket om Rhösska konstsöldmuseet i Göteborg (se Johansson 2002). Precis som efter kejsardömet sammanbrott var början av trettioåret en god tid att skaffa kinesiska antika föremål billigt. Det har alltid varit tyst om den saken och det är lite förvånande när Bo Gyllensvärd, tidigare chef för museet, öppet beskrev situationen i en intervju år 2000 knappt innan sin bortgång: "Ja, det var ju Karlbeck som furnerade de svenska samlarna med material. På den tiden var det ju inte olagligt att föra ut föremål från Kina. De behövde pengarna. Folket var fattigt och där var ju flera nödår så man grävde upp de gamla gravarna" (Leijon 2000: 33). Svenskarna höll sig alltså framme och grep ett tillfälle i flykten. Det rädde misär och krig i Kina och då hittar svenskarna en perfekt driftig figur för att billigt bygga upp samlingar av kinaantikviter i Sverige. Karlbeck kan skilja falskt från äkta och är duktig på att pruta. Han är också, som Andersson förklarar för kronprinsen, *diskret*. Men hur gick då Karlbecks kinesiska insamlingar för museet och de svenska samlarna egentligen till?

PÅ SKATTJAKT I KINA

Karlbeck berättar tjugo år senare om sina insamlingsresor i en bok som kommer ut på Bonniers förlag 1955 med titeln *Skattsökare i Kina*. På omslaget informeras läsaren om att här bedrivs en "spännande jakt på dyrgripar" och man lovar att "läsaren får en livlig föreställning om det fascinerande äventyret att avlocka jorden dess dolda dyrgripar". Det är i sanning en helt annan, fräckare, djärvare och mer självsäker Karlbeck vi nu möter än den tidigare järnvägsingenjören. Han framställer sig nu som en äventyrare som alltid känt "*the call of the East*" (Karlbeck 1955: 7, 8). Äventyren är många och Karlbecks skattsökeri har en hel del Indiana Jones över sig. Vid ett tillfälle lurar han t ex de väntande rövarena genom att förklä sig till kines (Karlbeck 1955: 172). Han beskriver hur människokött säljs på torget, han reser till platser där man öppet köper och röker opium, ser ett människolik ätas av hundar. Han smörjer sig med fotogen mot lössen, går omkring i tropikhjälm och bär för säkerhets skull alltid pistol (Karlbeck 1955: 52, 57).

Karlbeck hyser nu också en mer överlägsen attityd gentemot kineserna. Kanske på grund av bitterhet över hur han blev ivägjagad och tvingades fly sitt undan de anti-utländska oroligheterna som bröt ut efter nationalistarméns framryckning 1927. Det har också blivit svårare för icke-kineser att komma över antikviter, ja att överhuvudtaget röra sig inne i landet. Chiang Kai-sheks moderna nationalistiska ideologi har lett till en högre värdering av det historiska arvet Kina. Antikviter blir en statsangelägenhet, och "nationens" självklara egendom och man är därför mer kritisk mot västerlänningar som köper upp och för ut konstskatter. Det går inte längre att som tidigare plundra och skeppa iväg föremål hur som helst.

Misströksamheten mot utlänningar är stor och polis och militär finns ofta på känsliga kulturhistoriska platser för kontroller. Van som han är från tio och tjugotalens avsaknad av restriktioner kan Orvar Karlbeck inte acceptera denna nya ordning, och han visar ingen som helst respekt för kinesiska myndigheter och ordningsmakten. När han 1934 skall ta sig till Henan hade det kommit en förordning om att utlänningar inte får komma in i provinsen. Men Karlbeck har inte haft några problem tidigare för att: ”med ett relativt ärligt ansikte, en stor portion fräckhet samt ett rikligt lager av visitkort kommer man långt” (Karlbeck 1955: 194). Karlbeck lurar också denna gång soldaterna. Han slipper öppna väskorna genom att ljuga om att han inte vill förlora ansiktet inför en stor folkmassa. Som inresepapper producerar Karlbeck först två gamla viseringar som inte accepteras. En tredje visering som han plockar fram är inte för Henan, men den är skriven på engelska som de kinesiska soldaterna inte kan läsa så därför släpper de till slut igenom Karlbeck till det för utlänningar stängda området.

Orvar Karlbeck förstår alltså att orsaken till inreseförbudet är att förhindra mer gravplundring, men han är samtidigt själv beredd att ta sig in i provinsen och drar sig dessutom inte för att använda lögnen och knep för att få konsortiets vilja igenom. Den officiella orsaken till inreseförbudet var att garantera utlänningsars säkerhet från risken med banditer, men Karlbeck avslöjar för sina läsare att den egentliga orsaken var risken för gravplundringar i denna kulturhistoriskt rika provins. Det var utländska köpare som drev fram gravplundringen och Karlbeck anade nu att myndigheterna ville stoppa detta med ett inreseförbud:

Böndernas utgrävningar av urgamla gravar hade 1934

och just i provinsen Honan (Henan) varit oerhört givande, och myndigheterna sökte nog på detta sätt hindra utlänningar från att köpa upp grunkor i det inre och att besöka fyndorterna (Karlbeck 1955: 194).

Just vid Anyang dit Karlgren hade varit på väg, pågick Kinas allra första moderna arkeologiska utgrävningar i stor skala.¹⁴ Medan Johan Gunnar Andersson upptäckt en helt ny epok och grävt efter stenåldersgods så är kinesernas första egna utgrävning inriktad på den klassiska förhistoria, den för kinesisk nationalidentitet så viktiga Shangdynastin (1600-1050 f. Kr.). Det var på grund av alla fynd från Shangs sista huvudstad som Karlbeck var så ivrig att komma in i provinsen, och av samma anledning försökte de kinesiska myndigheterna hålla personer som Karlbeck borta från platsen.¹⁵

Karlbeck har inga som helst betänkligheter inför att banditer och andra gräver upp och tömmer de flera tusen år gamla gravarna. Tidigare hade det rått dödsstraff för gravplundring i Henan och det var därför vanskligt att smuggla ut något, men Karlbeck är lockad av att det finns mycket gravgods att inhandla och han fäster ingen vikt vid förbudet. Hans ursäkter för att ignorera lagarna blir att dessa var en diktators påbud. Den ”kristne generalen” Feng Yuhsiang som instiftat lagen har själv inte rent mjöl i påsen menar Karlbeck (Karlbeck 1955: 107).¹⁶

Insamlande går som planerat, problemen kommer först när Karlbeck skall smuggla ut det köpta från provinsen. Karlbeck ser inte något moraliskt betänkligt i att köpa det gravplundrade godset och ingen skall stoppa honom från att smuggla ut det. Efter en lyckad inköpssejour i Kaifeng skall Karlbeck ta sig till Peking för att därifrån skeppa antikviteterna till Sverige. Han är rädd för att ”sluskarna”,

38 som han kallar de kinesiska soldaterna, skall söka igenom tåget och därför gömmer han antikviteterna sorgfälligt. När han skall kliva på tåget bär han därför en gördel bildad av 2000-åriga stora bronspeglar runt kroppen, bronsåldersspjutspetsar och hillebarder kittlar honom i armhålorna och fickorna i hans stora päls är fullproppade med dyrgripar från Kinas tidiga historia (Karlbeck 1955: 113). Man kan undra om det är en av dessa plundrade, bronspeglar som Karlbeck nu smugglar i en gördel runt kroppen som sen kom att utgöra förlagan till medaljen Kinakommittén delar ut till framstående donatorer och vänner till museet (BMFA).

Karlbeck är också ständigt på jakt efter gravar där han själv kan gräva upp fynd.¹⁷ I en av Pekings antikvitetbutiker stöter han en dag på ett par intressanta snidade tvärbjälkar och får när han förhört sig vidare veta att de kommer från en nygrävd grav i norra Henan. Gravplundrare hade i samma grav också funnit vackra bronsmasker. Karlbeck drar slutsatsen att man inte nått botten på denna uppenbart magnifika grav och han bestämmer sig för att själv ta sig till grävplatsen. På resan dit träffar han en kanadensisk missionär som berättar att myndigheterna upptäckt och satt stopp för tjuvgrävningarna men Karlbeck bestämmer sig ändå för att åka till platsen där träbjälkarna dragits upp.¹⁸ På väg till fyndplatsen vid Weihufu kan Karlbeck se hur bönderna är ute på fälten och skördade gaoliang. Han får också syn på några gravar och tar sig ivrigt ner i gräv hålet vid den första. Tyvärr har den graven och alla de andra i området plundrats till sista föremålet. Nästa dag ger han sig därför iväg till byn Guihui. Där tar han sig också ner i en öppnad grav och börjar gräva. Efter att ha pratat med några bönder från trakten får Karlbeck veta att den grav han dan innan varit och

grävt i inte alls är den varifrån träbjälkarna härstammade. En av byborna, visar det sig, hade själv lett flera gravplundringar och kan berätta var graven Karlbeck söker finns samt att där fortfarande grävdes. Gravplundraren tar Karlbeck till platsen av som visar sig vara en jättelik praktgrav med tre stora kammare (Karlbeck 1955 s. 156). Karlbeck återvänder till platsen senare tillsammans med en missionär. De finner tillsammans med kinesiska lokala gravplundrare åtskilliga bjälkar som man med "förenade ansträngningar lyckades hala fram". Överhuvudet för gravplundrarna erbjuder storsinnat Karlbeck att leda de fortsatta rovgrävningarna, något som Karlbeck "tyvärr måste avböja" (Karlbeck 1955: 157).

Karlbeck agerar gravplundrare vid andra tillfällen också, men verkar ha föga framgång. Utefter den kinesiska delen av Sidenvägen finner han tex en gammal begravningsplats, med askan från brända kroppar. Han börjar genast gräva i askan men blir avbruten av soldater (60). I Almlundens stad uppe vid kinesiska muren hittar han ännu en gammal begravningsplats, och som han skriver "Det där var alltför frestande för att jag inte skulle börja påta där" (88). Några dagar senare hittar han krukskärvor i massor i lössjorden. Han gräver fram ett delvis förmultnat skelett, men inser att även om man kunde grävt där i lugn och ro var chansen liten att hitta något värdefullt (89).¹⁹

TILLBAKS TILL STOCKHOLM

Karlbeck beträder en märklig resa från den svenske ingenjör som 1906 ger sig iväg till Kina för att jobba vid järnvägar och byggen, till den skrupelfrie äventyrliga gravplundraren och antiksmugglaren som försörjer sig på de

svenska antikvitetskonsortier. Precis som för andra svenska kinakännare vid den här tiden var Kina för Karlbeck en karriär. Först senare blev landet också ett intresse och en passion. Karlbeck var ingenjör då han kom till Kina, men efter att han återvänt till Sverige blir han alltså anställd som samlare av kinesiska antikviteter och när Japans invasion av Kina gjort fortsatta inköpsresor omöjliga öppnar han en egen antikaffär i Stockholm. Precis som Johan Gunnar Andersson, som ju ursprungligen var geolog men ramlade över en arkeologisk sensation och ändrade sin yrkesbana, så tituleras Karlbeck framgent som "arkeolog". Precis som för Andersson är det tillfälligheter som gör att Karlbeck kan skapa sig ett nytt liv och precis som Andersson blir Karlbeck arkeolog utan några formella betyg eller kunskapskrav. Men till skillnad från Andersson som ändå deltog och ledde utgrävningar är det svårt att förstå hur någon, likt förre chefen för Östasiatiska museet Bo Gyllensvärd, kan kalla Karlbeck för "en kunnig arkeolog" (Gyllensvärd 1975). Karlbecks "på-tande" i gravar för att plundra dem på eventuella "skatter" bör för all heders skull inte kallas arkeologi. Lika intressekorrumperat framstår museichefen Johan Gunnar Anderssons hedersbetygelser åt Karlbeck, när det t ex ordnas ett litet symposium på museet där kronprinsen skall närvara annonseras höjdpunkten vara ett föredrag av "kinaforskaren" Karlbeck. Året är 1928 och ingenjören Karlbeck har precis återvänt från sitt järnvägsbyggande utanför Nanjing.

I sitt samlande är Karlbeck intresserad av åldern på föremål. Han saknar kunskapen att kontextualisera och sätta objekten i ett arkeologiskt eller kulturhistoriskt sammanhang. Som intendent Per Olof Leijon på Etnografiska museet säger om Karlbecks kunnande så

var det väldigt "föremålsbetingat" (Leijon 2000: 37). Föremålen blir i bästa fall vackra saker, inte delar av en historisk kontext - också därför blir det tokigt att kalla Karlbeck arkeolog. Vi kan ju faktiskt se att han står främmande inför föremålens betydelse då han handlar med gravplundrat gods som han sen dessutom smugglar ut från dess kulturella, historiska sammanhang.

Det paradoxala med Karlbecks respektlöshet inför arkeologiska föremål och gamla kinesiska gravar är den kärlek till Kina han samtidigt ger uttryck för: "jag hade lärt mig att älska landet som ett andra fosterland", hävdar han (Karlbeck 1955: 8). Per Olof Leijon, intendent på Etnografiska Museet i Stockholm berättar om sina egna möten med Karlbeck och hur den svenske "arkeologen" berättelser om Kina präglades av "närmast ömhet i sättet att förhålla sig till landets kultur och dess befolkning" (Leijon 1980: 38). Detta rimmar ganska illa med de historier som "skattsökaren" Karlbeck berättar om i sina böcker. Trots sina många år i landet visar Karlbeck faktiskt ett märkligt kallsinne när han röjer och sliter i de gamla gravarnas människoskelett.²⁰

Tillkomsten av de ursprungliga Östasiatiska samlingarna skedde av en tillfällighet. Johan Gunnar Anderssons hemskickade fynd utökas från paleontologiska till arkeologiska då han fann spår av en stenålderskultur. Utökandet av museets samlingar handlar också först om tillfälligheter. Andersson var ju ute för gruvindustrins räkning men var samtidigt intresserad av naturhistoria och skapar med stenåldersupptäckten både egna fynd och en marknad för stenålderskrukor. Likadant är det med Karlbeck. Han var ingenjör och det var järnvägsarbetena i Kina som lade fornfynd i dagen. Hos både Andersson och Karlbeck är det den kinesiska moderniseringen som skapar en

40 förutsättning för deras upptäckter. Bronsfynden var precis som med Anderssons gamla stenåldersurnor i Karlbecks fall inget som kineserna vid den här tiden var särskilt intresserade av. Därför, och tack vare de besvärliga tiderna i landet, kunde Karlbeck med relativt små medel dammsuga marknaden på de tvåtusenfemhundra år gamla bronserna. Det var dessa s.k. huaibronser som gjorde Karlbeck berömd senare och det var samlingen av huaibronser som var orsaken att den svenska kronprinsen åtföljd av Östasiatiska museets grundare Johan Gunnar Andersson en snöslaskig, blåsig dag i november 1926 trotsade banditer och krigsherrar för den långa resan från norra till södra Kina.

Man bör slutligen hålla i minnet att Karlbeck inte agerade för egen del utan att han var skickad av ett konsortium. Situationen är likartad som den med Rhösska konstlöjdmuseets och dess samlare Thorild Wulff som skickats ut ett tjugotal år tidigare. Rhösska fick ständiga, oförblommade brevrapporter om Wulffs framfarter. Karlbecks insatser var lika viktiga för Östasiatiska samlingarna som Wulffs varit för Rhösska och i beskrivningar av museet nämns alltid Orvar Karlbecks bronser sida vid sida med Johan Gunnar Anderssons stenåldersfynd. Efter att Östasiatiska museet färdigställt på Skeppsholmen ordnades den fasta utställningen så att Anderssons stenålderskrukor fyllde det första rum besökaren kom till, sen i nästa rum, en trappa upp presenterades Karlbecks bronser. Viktigast av det som Karlbeck bidrog med till museet var alltså den samling från 650-200 talet f. Kr. som i Sverige har kallats huaibronser och som Karlbeck fick tag på redan som järnvägsingenjör. Men Karlbeck bidrog också med bronsamuletter och beslag från nordvästra Kina, de Ordoshantverk Andersson bett Karlbeck leta efter på sina

utkommenderade insamlingsresor. Karlbeck bidrog också med speglar, dräktthakar, vapen och annat till museet (Gyllensvärd 1971: 5). Men lika stor betydelse för museet har det som Karlbeck skaffade till samlarna i konsortiet, varav mycket letade sig till museet som senare donationer av dessa personer. Karlbeck var en passande man för ett nytt östasiatiskt museum i Sverige. Med sina kunskaper om åldersbestämning, sin erfarenhet av Kina och sin diskretion hjälpte han till att bygga ut Johan Gunnar Anderssons kinasamlingar i hemlighet. Detta är en del av museets tillkomst som det talas tyst om, eller inte alls.

NOTER

1. Efterforskningarna gjordes mestadels i Stockholms arkiv men för möjligheten att skriva ihop artikeln i en stimulerande miljö tackar jag American Scandinavian Foundation för ett gästforskarbidrag som gjorde att jag kunde stanna ett år vid Columbiauniversitets Centrum för jämförande litteratur och samhällsforskning. Jag vill också tack Gayatri Spivak, direktör för nämnda center, för inspiration och för hjälpfulla kommentarer.
2. Kungens relation med engelsmännen hade naturligtvis också att göra med att han två gånger var gift med engelska kvinnor.
3. Sommarpalatset utanför Peking var byggt i italiensk renässansstil och plundrades ironiskt nog på sina skatter och förstördes av européerna. Kriget drevs av britererna för att tvinga Kina till ännu fler handels och territorialeftergifter.
4. Paris, med sina sydostasiatiska kolonier var ett andra västerländskt centrum för handeln med asiatiska antikviteter.
5. Prins Gustav Adolf var förutom kinesiska antikvi-

- teter även intresserad av arkeologi. Bland annat hade han tidigare varit med och organiserat utgrävningar i såväl Grekland och Cypern samt Egypten. Naturligtvis ville han även gräva i Kina. Johan Gunnar Andersson ordnar därför så Erik Nyström, Thorild Wulffs gamla kompanjon från insamlingarna till Rhösska museet, tar emot prinsen i Taiyuan i norra Kina och iordningställer utgrävningar av ett par stenåldersboplatser som Nyström letat reda på i närheten (Andersson 1959, s. 114). Kronprinsessan gräver upp en flertusenårig Litripod i brons (Lewenhaupt 1928, s. 272).
6. "Förrådet tycktes outtömligt, men så finns det också många tempel i Kina", kommenterar Karlbeck lakoniskt (1938, s. 85).
 7. Efter att han fått chefskapet för museet så använde sinologen Bernhard Karlgren Karlbecks fynd för sin nyskapande datering av kinesiska brons. Karlgren tillförde kronologien perioden "Hui", ett grepp som inte verkar ha fått några anhängare, utom bland forskare med band till museet (se Malmqvist 1995, s. 26-28). Enligt museichefen Bo Gyllensvärd utgick Karlgren ifrån en kronologi som kronprins Gustav Adolf arbetat fram. (Gyllensvärd 1975, s. 19).
 8. Det är lätt att läsa denna episod om Karlbeck, den opiumberoende kinesen och de kinesiska skatterna Karlbeck vill åt, som en allegori över ett Kina fortfarande i det semi-koloniala grepp som västmakterna kopplat på landet efter Opiumkriget - ett krig som fördes för att väst skulle få fortsätta sälja opium till Kina, något som ledde till att befolkningen förföll och Kinas tillgångar kom i händerna på kolonialmakterna.
 9. Kineserna i sin tur håller på att lägga sig till med det nya härskarfolkets kulturella koder. Här blir Karlbeck behjälplig då han bl a assisterar en kinesisk dignitär med klädtillbehör då han ville uppträda västerländskt i dubbelknäppt bonjour inför en tillställning.
 10. Alma, Sven Hedins syster, avslöjar i ett telefonsamtal hur viktigt kronprinsens symboliska stöd var. Hedin sökte pengar för sina insamlingar i Kina. Han hade gjort Andersson till sin fiende genom att lura honom medförhandlingshjälp i Kina, därför var det uteslutet att han skulle få stöd från Kinkommitteen. Om möjligheterna att skapa en alternativ kommittee för Hedins Kinasamlan- de skriver Alma att det är en omöjlighet för då skulle Hedin verka fientlig mot Kronprinsen (Avskrift av telefonsamtal mellan Alma Hedin och Johan Gunnar Andersson, 19. april 1928, SHA).
 11. Det är Andersson som skriver att det var kronprinsen som köpte föremålen. Axel Lagrelius som var den som skötte mycket av museets finansiering av inköp beskriver det som att museet direkt köpte från Karlbeck: 631 småbronsen från Chustaten, gravkeramik från Zhou och Han samt femton större bronskärl av hög kvalitet (Lewenhaupt 1928, s. 279)
 12. Hedin menar att Andersson skulle bli för dyr.
 13. Under ett möte med Hedins syster i Stockholm säger Andersson att Hedin omöjliggjort all framtida forskning i Stockholm. Axel Lagrelius invänder att kanske hade kineserna också blivit förtretade på allt som "köpts i höstas" för Anderssons museum (Alma i brev till Sven 28. maj 1927).
 14. Med kinesiska arkeologer under ledning av Li Chi men också med Johan Gunnar Anderssons grävare som deltagare.
 15. Som Karlbeck skriver är soldaterna inte bara ute efter antikviteter utan också heroin, som tillverkades i området, samt bomber och vapen som då var i omlopp (1955, s. 195).
 16. Feng Yuxiang hade annars ett renommé att vara den minst korruperade bland krigsherrarna.
 17. Man kan bara spekulera i hur påverkad Karlbeck var om berättelser om européers framfart som "skattletare" i Kina i början av seklet, men det är tydligt att han själv gärna vill vara med och plundra gravar. Han vill att insamlandet skall vara

- äventyrlig och farlig och anstränger sig att leva upp till bilden som skattletare och äventyrare.
18. Karlbeck får istället höra talas om stora grottempel utanför Weihuihu. "Det vattnades i munnen" på Karlbeck då han hör att de är fulla av ur klippan huggna 1500 år gammal gudabilder. Grotterna är dessutom oförstörda - till skillnad från många andra där figurerna redan halshuggits och huvudena sålts utomlands (Karlbeck 1955 s 148). Han är i Datong och ser hur huvudena där huggits bort av bönder och sen sålts till museer och samlare i västerlandet (46). Det är på Johan Gunnar Andersson begäran han är i trakterna av Datong. Andersson är fortfarande intresserad av östvästliga förbindelserna och vill att Karlbeck skall samla föremål från Ordoskulturen, som förknippas med skyter, tokare och andra "ariska" folk (Karlbeck 1955, s. 40).
 19. När Karlbeck sökte efter gravar att plundra i Guihuicun får han kontakt med borgmästaren där. Karlbeck tror att de skall bli förevisade en praktfull samling, men borgmästaren förklarar sig inte äga någon sådan. Däremot berättar han för Karlbeck, fanns det i stan en verklig antikvitets som var väl värd att se. Karlbeck blir eld och lågor och ber att bli tagen dit. Vi kom in på en smal gata, berättar Karlbeck, en sådan där förmöget folk bor, och där växte ett par vackra akacior. Den kinesiske guiden borgmästaren skickat med stannade framför ett av träden, pekade och sa "det här är antikviteten, den är från Tangdynastin", vänder på klacken och lämnade sällskapet att begrunda de många bottarna i hans humoristiska tilltag. (Karlbeck 1955).
 20. Ibland blir hans beteende rent makabert som när han får tag på en kista där en tvåhundra år gammal taoistpräst suttit begravd. Karlbeck berättar frivolt om hur han ofta provsitter kistan som han planerade "lyckliggöra" Etnografiska museet med (1955, s. 27).

LITTERATUR

Arkiv

Sven Hedinarkivet (SHA)

Östasiatiska museets arkiv (ÖMA)

Tryckta källor

Andersson J. G.: *Kina genom tidsåldrarna*. Saxon och Lindström Förlag: Stockholm 1959.

Andersson J. G.: "The origin and aims of the museum of Far Eastern antiquities". *Bulletin of the Museum for Far Eastern Antiquities*. 1. 1929.

Clunas, Craig: "Oriental Antiquities/ Far Eastern Art". *Positions: East Asian cultural critiques*. Vol 2. No. 2. 1994.

Gyllensvärd B.: "Johan Gunnar Andersson". *Apans år: Årsbok om Kina*. Stockholm 1980.

Gyllensvärd Bo: "Gustaf VI Adolf: Samlare forskare donator". *Gustaf VI Adolfs gäva Östasiatiska museets utställningskatalog* nr 23. 1975.

Gyllensvärd Bo: *Östasiatiska museet: Bildkatalog*. Stockholm 1971.

Gyllensvärd, Bo: "Östasiatiska museet: informationscentrum för Östasien". *Getens år, Svensk-kinesiska vänskapsförbundet* 1979.

Gyllensvärd Bo: *Kinesisk konst. En konstabok från Nationalmuseum*. Stockholm 1959.

Gyllensvärd, Bo: "Osvald Sirén". *Apans år årsbok om Kina* 1980.

Johansson, Perry: "Svenska tempeltjuvar i Kina 1912". *Orientaliska studier*, 2002.

Johansson, Perry: "En kritisk studie av Johan Gunnar Andersson och de Östasiatiska samlingarna". *Häften för kritiska studier*. 2003.

Leijon, Per-Olow, Bo Gyllensvärd och Östasiatiska museet: *Kina-rapport* 4. 2000.

Lewenhaupt, Sten: *Axel Lagrelus Kina-resa av honom själv berättad*. P. A Norstedts och söners förlag: Stockholm 1928.

Karlbeck, Orvar: *Skattsökare i Kina*. Albert Bonniers Förlag: Stockholm 1955.

Tsin pu tie lu: upplevelser och minnen från en tjugosex-årig vistelse i Kinas inre. O. L. Svanbäcks: Stockholm 1938.

Malmqvist, Göran: *Bernhard Karlgren: ett forskarporträtt.* Norstedts förlag: Angered 1995.

SUMMARY

In 1926, after the Swedish Crown Prince had visited Peking and the Forbidden Palace, he undertook a long and dangerous trip to the south of China. His motive was to see the Swedish railway engineer Orvar Karlbeck and to purchase his collection of 2,000-year-old bronzes. Accompanying the Crown Prince was the director of the Stockholm Museum of Far Eastern Antiquities, Johan Gunnar Andersson. He was impressed by Karlbeck's skills in determining the age and authenticity of Chinese antiquities and had plans to use him for the museum. Contrary to the way he is usually portrayed, Andersson seemed eager to expand the Stockholm collection of Chinese archaeology. However, his association with Sven Hedin Andersson damaged his good name in China, and he could do no more digging or collecting himself. He therefore turned to Karlbeck to secretly bring out antiquities from China. Backed by various Swedish syndicates, Karlbeck was sent to China repeatedly from 1928 to

1935. Describing his endeavours as a "treasure hunt", Karlbeck proudly describes illegally digging into graves, using false documents to enter restricted sites, and smuggling antiquities. After a period of indulging in this secretive, illicit work for the museum, Karlbeck changed switched career. He became a China researcher, with his own antiquities shop in Stockholm. Until this day, he has been called an "archaeologist" by Swedish museum people, who have the same respectful attitude that they have to Johan Gunnar Andersson, promoted as an ethical role model for intercultural archaeology and museum work. The facts presented in this article should lead to a revision of that one-sided narrative of the Museum of Far Eastern Antiquities and its founders.

Perry Johansson doktorerade i sinologi med en avhandling om Kinas konsumtionskultur. Han har även skrivit om kinesisk historia, litteratur och film. Efter ett år som gästforskare vid Columbia University lägger han nu sista handen vid en bok om svensk kinaforskning och kinasamlande under 1900-talet.

Kontakta gärna författaren antingen via e-post: johanssonperry@yahoo.com, telefon 073-5539781 eller brev till adressen c/o Martin Svensson Ekström, Lundagatan 40 A, 11727 Stockholm.

Fig. 1. Bevarede hoveder indgik traditionelt i maori krigsførelse og dødepraksis, som her, hvor en afdød høvding ses opsat på lit de parade, omgivet af knogler og hoveder fra sine dræbte fjender. Disse skikke vakte stor opmærksomhed blandt tilreisende europæere. Ukendt kunstner, 1856. (Alexander Turnbull Library, Wellington, New Zealand. Reference nr. PUBL-0151-1-010.)